

การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเชิงพุทธ The Buddhism-Based Development of Working Efficiency

พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิฑูร¹

บทคัดย่อ

การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเชิงพุทธ เป็นการทำให้ภาวะความสำเร็จของการทำงานให้ดีขึ้นตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์การที่มุ่งพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพโดยรวมของหน่วยงาน ซึ่งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ที่มีตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการควบคุม ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารของ Koontz (1972) ที่ประกอบด้วย POSDC ส่วนด้านที่ 2 การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร ที่มุ่งเน้นพัฒนาในส่วนบุคคลโดยเฉพาะนั้น มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติมากมาย ได้แก่ อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมในการทำงานให้สำเร็จ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมในการครองใจคน พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในการปกครองคน ขรവാสนธรรม 4 เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือนและอธิปไตยธรรม เป็นธรรมไม่เป็นที่ติแห่งความเสื่อม 7 ประการ ดังนั้น การพัฒนาการทำงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ต้องอาศัย “ความเก่ง” ที่ได้มาจากการมีความรู้ความชำนาญการมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ และ “ความดี” ที่ได้มาจากการมีคุณธรรมที่ได้มาจากการน้อมนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้การทำงานมีการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ถ้าหากมีคนเก่งและดี มีหน่วยงานหรือองค์กรที่ดีแล้ว การประสบความสำเร็จจะเกิดขึ้นแก่คนๆ นั้น หรือองค์กรนั้นๆ อย่างแน่นอน

คำสำคัญ: การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน, เชิงพุทธ

Abstract

The Buddhism-Based Development of Working Efficiency is to make a better condition of working achievement according to Buddhist doctrines. It contains two aspects : 1) to develop the performance of the organization which aims at improving the overall performance

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอนครชัยศรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

of the agency, according to Buddhism, ranging from planning, organizing, staffing, directing, and controlling, in line with the administration of Koontz (1972) consisting POSDC, 2) Develop the performance of personnel that focuses on personal development in particular bringing the principles of Buddhism into practice: Iddhipada 4 are a principle for the success of working, Sangahavattu 4 are the principle to occupy people's heart, Brahmavihara 4 are the principle to govern the people, Gharavasaddhamma 4 are the principle for the householder, and Aparihaniyaddhamma are 7 things leading never to decline but only to prosperity; conditions of welfare; so the development of work to be more effective is to rely on "capability" that is derived from the expertise and experience in the matter, and "goodness" that can be derived from the virtue which is in turn derived from applying the moral principles of Buddhism in working in order to develop more efficiency. If there are capable and good men as well as good organizations, success will certainly occur to the persons or organization.

Keywords: *The Development of Working Efficiency, Buddhism-based*

บทนำ

ในภาวะปัจจุบัน ทุกชีวิตอยู่ในภาวะเร่งรีบทำงานมากขึ้น ภายใต้กรอบเวลาและทรัพยากรที่เท่าเดิม ประกอบกับสถานการณ์โลกยุคโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในแทบทุกด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีต่างๆ สาเหตุเกิดจากการที่ทุกแห่งทุกที่ล้วนมีการพัฒนา มีการแข่งขัน เพื่อจะตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้ทัน ผลดีทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ความทันสมัย ความสะดวกสบาย ในขณะที่ประเทศที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้วมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการพัฒนาประเทศต่างๆ ล้วนต้องการพัฒนาตัวเองเพื่อที่จะตามให้ทัน สำหรับประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ซึ่งรัฐบาลทุกยุค ทุกสมัย ล้วนมีนโยบายที่จะพัฒนาให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าตามที่ควรจะเป็น โดยได้นำวิธีการต่างๆ มาใช้ ซึ่งในฐานะที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และในชีวิตประจำวันต่างได้นำหลักธรรม คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาใช้อยู่แล้ว ซึ่งบางคนอาจจะไม่เข้าใจว่านำมาใช้ได้อย่างไร ในความเป็นจริงนั้นแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีการกระทำใดเลยที่จะไม่เกี่ยวกับหลักธรรมของพุทธศาสนา ตั้งแต่การเกิดจนกระทั่งตาย ทั้งนี้เพื่อจะตามให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น รัฐบาลได้ดำเนินแนวทางการพัฒนาประเทศในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีต่างๆ

จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพื่อให้เพียบพร้อมทั้งด้านความรู้ และคุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล รอบคอบและระมัดระวัง ด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและคุณธรรม ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถ ตัดสินใจได้ด้วยหลัก ความพอประมาณในการดำเนินชีวิตอย่างมี จริยธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต อุดมทน ขยันหมั่นเพียร อันเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สามารถดำรงชีวิตอยู่ อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่สงบสันติสุข ขณะเดียวกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ มีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมทั้งจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศอย่าง ยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ทุกองค์กร ต่างหวังให้พนักงานแต่ละคนทำงานมากขึ้น เพื่อไม่ต้องเพิ่มจำนวนพนักงาน ลด ค่าใช้จ่ายและเวลาของการทำงาน การดำหริดังกล่าวจะดำเนินการไปด้วยก็ต้องอาศัยการบริหารจัดการ ซึ่งการบริหารจัดการนั้น ไม่ใช่เป็นวิธีการใหม่ แต่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 2,500 ปี เป็นข้อมูลให้เรา ได้ ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพระพุทพจน์เหล่านั้น ก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร

ดังนั้น ประสิทธิภาพการทำงาน จึงเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการบริหารจัดการพัฒนา หากทุกคน สามารถพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของตนเอง และบริหารเวลาในการทำงานและชีวิตส่วนตัวได้ดี ผลสำเร็จของงานและความสุขกับการทำงาน คงเกิดขึ้นเป็นแน่

แนวคิดการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน

หลักการทางรัฐประศาสนศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน ได้มีผู้ให้ แนวคิดและทฤษฎีไว้อย่างมากมาย จึงขอรวบรวมเพียงบางส่วนมานำเสนอ ดังนี้

การพัฒนา คือ การนำเอาความสามารถมาลงมือปฏิบัติตามนโยบายและแผนงานได้จริงๆ (ติณ ปรัชญพฤทธิ, 2544) ยังมีการเขียนบรรยายถึงการบริหารการพัฒนาว่า หมายถึง หน่วยงานทาง ราชการหรือกระบวนการของรัฐบาล ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อบริหารกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย การพัฒนาดังกล่าวอีก นัยหนึ่งก็คือ การบริหารการพัฒนาจะช่วยให้กลไกต่างๆของรัฐเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของงานพัฒนา เพื่อ บรรลุเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมประเทศ (อุทัย เลาหิเชียร, 2528) รวมถึงเป็นแนวทางการ เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการใดๆ ก็ตาม เมื่อมีงานที่จะต้องดำเนินการถาวร ต่อเนื่องกันไป ก็มักจะมี การตั้งหน่วยงาน รับผิดชอบขึ้นมารองรับในการดำเนินงานนั้นๆ การจัดตั้งองค์การเพื่อดำเนินงานด้าน ต่างๆ มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์และลักษณะของกิจการเหล่านั้น ซึ่งในงานต่างๆ ก็จะมีการ

จัดสรร จัดหาคนขึ้นมา หมายความว่า องค์การทุกประเภทจะต้องมีองค์ประกอบด้านงาน ซึ่งได้แก่ภารกิจที่จะต้องกระทำตามวัตถุประสงค์ของบริษัทให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การที่จะกระทำได้นั้นก็ต้องมีองค์ประกอบด้านคน ก็คือ มีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมเพียงพอที่จะปฏิบัติงาน (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2542) ดังนั้นในการบริหารทรัพยากร 4 Ms ได้แก่

1. บุคลากร (Man)
2. เงิน (Money)
3. วัสดุอุปกรณ์ (Material)
4. การจัดการ (Management)

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงมีประสิทธิภาพในการทำงานมาก ชีวิตของพระองค์เป็นตัวอย่างของการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพระองค์มีประสิทธิภาพในการทำงานแล้ว คำสั่งสอนของพระองค์ก็ช่วยให้มีประสิทธิภาพในการทำงานด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547)

จึงถือได้ว่า บุคลากรได้รับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร ทั้งนี้เพราะบุคลากรเป็นผู้จัดหาและใช้ทรัพยากรบริหารอื่นๆ ดังนั้นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องกระทำก็คือ

(1) การวางแผน (Planning) เกี่ยวข้องกับการเลือกภารกิจ (Mission) วัตถุประสงค์ (Objectives) และการปฏิบัติการ (Action) และพยายามทำให้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งต้องมีการตัดสินใจเลือกแผนในอนาคต

(2) การจัดองค์การ (Organization) เป็นการกำหนดโครงสร้างบทบาทของบุคคลเพื่อทำงานในองค์การ

(3) การบริหารงานบุคคล (Staffing) เกี่ยวข้องกับการบรรจุและรักษามูลค่าคน ตำแหน่งหน้าที่ภายในโครงสร้างขององค์การ โดยการกำหนดความต้องการแรงงาน การสรรหา การคัดเลือก การบรรจุ การเลื่อนตำแหน่ง การประเมิน การวางแผนอาชีพ การกำหนดค่าตอบแทน

(4) การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การมีอิทธิพลต่อบุคคลเพื่อให้เขาทำประโยชน์กับองค์การ และเป้าหมายของกลุ่มเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นหลักในการบริหารความคิดระหว่างบุคคล ซึ่งต้องอาศัยผู้บริหารที่มีประสิทธิผล ต้องเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพด้วย

(5) การควบคุม (Controlling) คือ การวัดและแก้ไขการทำงานส่วนบุคคลและองค์การเพื่อจะให้อยู่ในเป้าหมาย เหตุการณ์เป็นไปตามแผน การควบคุมนี้จะเกี่ยวข้องกับการวัดผลการกระทำเปรียบเทียบกับเป้าหมายและแผน

ดังนั้น การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร ที่มุ่งพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพโดยรวมของหน่วยงาน

ด้านที่ 2 การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร ที่มุ่งเน้นพัฒนาในส่วนบุคคลโดยเฉพาะ

การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเชิงพุทธ

จากการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานทั้ง 2 ด้าน ดังกล่าว จึงได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ด้านที่ 1 การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร ต้องพัฒนาการบริหารองค์กรตามหลักหน้าที่ผู้บริหาร 5 ประการ Koontz (1972) กำหนดไว้ 5 ประการ (POSDC) 1) Planning คือ การวางแผน 2) Organizing คือ การจัดองค์กร 3) Staffing คือ การบริหารงานบุคคล 4) Directing คือ การอำนวยการ และ 5) Controlling คือ การกำกับดูแล

Planning การวางแผน

ทรงวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนา

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกันสองรูป ... แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”

Organizing การจัดองค์กร

ไม่อนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่เข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ ดังพระพุทธพจน์ว่า

“เปรียบเทียบแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกัน คือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่า สมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน”

Staffing การบริหารงานบุคคล

ในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและลงโทษ นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ ดังพระบาลี ว่า

“นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ชมฺคณฺที่ควรชมฺ ยกฺยณฺคณฺที่ควรยกฺยณฺ”

Directing การอำนวยการ

แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่าพระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยพระองค์เอง ทรงอำนวยการพระศาสนาให้คณะสงฆ์ปกครองกันเอง โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเขาเมื่อเราล่วงลับไป”

Controlling การควบคุม

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้คณะสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน นอกจากนั้น ยังทรงบัญญัติให้พระภิกษุทำการพิจารณาต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา เพื่ออนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ด้วยคำว่า

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอพิจารณาต่อสงฆ์ เพราะเห็นก็ดี เพราะได้ยินก็ดี เพราะสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลาย จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่า ผิดพลาด ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”

ด้านที่ 2 การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของบุคคลากร การพัฒนาคนทำงานให้มีประสิทธิภาพด้วยพุทธธรรม การพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาประสบผลสำเร็จในหลายด้านให้คนไทยมีอายุยืนยาว สามารถเข้าถึงหลักประกันสุขภาพทุกรูปแบบอย่างทั่วถึง การขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ประชากรมีการศึกษาสูงขึ้น การขยายการคุ้มครองครอบคลุมมากกว่าที่เป็นอยู่ และมีสัดส่วนคนจนลดลง เมื่อพิจารณาในเชิงปริมาณจะเห็นว่ามี ความชัดเจน แต่ความก้าวหน้าในเชิงคุณภาพยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ต้องพัฒนาทักษะฝีมืออย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ สุขภาพคนไทยอยู่ในภาวะเสี่ยงจากการเป็นโรคที่เกิดจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ปัญหาด้านสุขภาพจิต จนถึงปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ขณะที่ครอบครัวไทยมีแนวโน้มอ่อนแอลง ดังนั้นทิศทางและกระบวนการ พัฒนาด้านสังคมจึงต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การพัฒนาต้องมุ่งเชิงรุกมากขึ้นควบคู่กับการแก้ไขปัญหาที่สั่งสมมานาน เพื่อให้ก้าวทัน และพร้อมเผชิญกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานเชิงพุทธ เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ ที่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ ยังขาดอะไรบางอย่างที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานมีอยู่มากมาย ซึ่งเป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่ ทั้งนี้ จึงขอนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเสนอเพียงบางประการเท่านั้น

1. อิทธิบาท 4	(หลักธรรมในการทำงานให้สำเร็จ)
2. สังคหัตถ์ 4	(หลักธรรมในการครองใจคน)
3. พรหมวิหาร 4	(หลักธรรมในการปกครองคน)
4. ฆราวาสธรรม 4	(หลักธรรมสำหรับการครองเรือน)
5. อปริหานิยธรรม	(ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม 7 ประการ)

1. อิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมในการทำงานให้สำเร็จ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ (รักงาน ชอบงาน และยินดีทำงาน) 2) วิริยะ ความเพียร (มุ่งมั่น และขยันทำงาน) 3) จิตตะ ใจที่จดจ่อ (รับผิดชอบงานได้ ไม่เหลวไหล) 4) วิมังสา ไตร่ตรองพิจารณา (ตรวจสอบ หาแนวทางแก้ไข)

หลักธรรมดังกล่าว เป็นแนวทางการทำงานที่พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบคาย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็น 4 ขั้นตอนที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง 4 ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง ขออธิบายดังต่อไปนี้

1) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร ความหมายของ "ฉันทะ" นั้น ไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระดาะหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา เปรียบได้กับนักวิจัยที่ศรัทธา และเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งอาจมีมากน้อยต่างกัน คงไม่มีใครบอกได้นอกจากตัวนักวิจัยเองและผลของงานที่เกิดขึ้นจริงเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณะชน การมีใจรัก ถือว่าสำคัญมาก ไม่ใช่ทำให้รักเพื่ออะไรสักอย่าง หรือ หามใจไม่ให้ออก มันก็ยากยิ่งพอๆ กัน เพราะรักดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรักความศรัทธาของเราจริงๆ ขึ้นทำไปก็มีแต่จะทุกข์ทรมานแม้จะได้บางสิ่งที่มุ่งหวังแล้วก็ตาม ประการสำคัญเป็นการแอบแฝงมาจากความคิดอื่นศรัทธาอื่นหรือความเป็นอื่นที่เราพยายามหาเหตุและผลมาอธิบายว่า มันคือสิ่งเดียวกันเพื่อให้สามารถดำเนินไปได้หรือเพื่อให้ตัวเองสบายใจที่สุด แต่ถ้าเรามีใจศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเราอย่างมหัศจรรย์ทีเดียว ที่นี้มาพูดถึงว่า "เราจะสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้อย่างไร" พระพุทธองค์เคยสอนไว้ว่า มนุษย์เราต้องเลือกที่จะศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่า ดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึงสังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็จงมุ่งมั่นที่จะทำด้วย ความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จงเปลี่ยนแปลงศรัทธาเสียใหม่ ซึ่งเราต้องเลือก ไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นคนที่สับสนไม่มี

แก่นสารและเป็นคนไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสารก็ถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่ายนั่นเอง หากจะฝึกฝนตนเอง อาจเริ่มจากการตั้งคำถามกับตัวเองว่าเราศรัทธาอะไรอยู่ เพราะคนเราเมื่อศรัทธาอะไร ก็จะได้พบกับสิ่งนั้นเข้าถึงสิ่งนั้น ศรัทธาในเทคโนโลยีเราก็จะเข้าถึงเทคโนโลยี ศรัทธาต่อชาวบ้านเราก็จะเข้าถึงชาวบ้าน ศรัทธาต่อวัตถุก็จะเข้าถึงวัตถุ ศรัทธาต่อลาภยศสรรเสริญก็จะเข้าถึงลาภถึงยศเข้าถึงตำแหน่ง ศรัทธาต่อความรู้ก็จะเข้าถึงความรู้ หรือศรัทธาต่อหลักธรรมก็จะเข้าถึงธรรม หรือไม่ศรัทธาอะไรเลยก็ไม่เข้าถึงก็ไม่เข้าถึงอะไรเลย เพราะความศรัทธานำมาซึ่งมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อทำทุกอย่างให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เราศรัทธานั้นเอง ขณะเดียวกันก็ลองตรวจสอบตัวเองดูว่าสิ่งที่เราศรัทธากับสิ่งที่องค์ของเราศรัทธานั้น ตรงกันหรือไม่ หากตรงกันก็เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตนหรือหากไม่ตรงกันก็เรียนรู้ที่จะให้โอกาสตัวเองไปสู่ แห่งที่ที่เหมาะสมกว่า

2) วิจารณ์ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึง แก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึง รากเหง้าของเรื่องราวนั้นๆ ดังนั้น คำว่า "วิจารณ์" จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะ หรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะหลอกๆ หรือศรัทธาหลอกๆ ทั้ง โทกตัวเองและหลอกผู้อื่น เพื่ออะไรนั้น ผลงานที่เขาทำจะชี้ชัดออกมาเองว่าทำเพื่ออะไร ดังนั้น นักวิจัย ต้องถึ้น จึงต้องมีใจที่รักต่อคนท้องถิ่นและรักต่อการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาคนท้องถิ่น อันเป็นศรัทธา สูงสุด หากไม่เป็นเช่นนั้น ก็ได้แต่เพียงศรัทธาปากเปล่าที่ไร้แก่นสารของความมุ่งมั่นและทุ่มเทหากแต่มีศรัทธา อื่นให้ครุ่นคิดและกระทำอยู่วิจารณ์นี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมี ความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความ อดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วย ไม่ใช่มีทะเลาะดุดันรบเร้าและรุ่มร้อน เพราะมันจะทำให้มี โอกาสผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความวิจารณ์สุภาพะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคล ที่หาญกล้าและท้าวทำต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งมวลถามว่า "ความวิจารณ์มันเกิดจากอะไร" คำตอบก็คือ "เกิดจาก ศรัทธาหรือ ฉันทะนั้นเอง" และเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ มากะทบก็ตามก็จะไม่ เปลี่ยนแปลง แต่อาจปล่อยวางหรือวางเฉยในบางเวลาบางสถานการณ์บ้าง เพื่อรอสภาวะที่เหมาะสมกว่า ความวิจารณ์ไม่ใช่ความดุเดือดอย่างเอาเป็นเอาตายหรือต้องให้ได้เสมอ แต่มันคือความแยบยลและเลือกที่จะ ทำบางอย่างเพื่อรักษาศรัทธาไว้หรือเพื่อรอวาระที่เหมาะสมอันหมายถึงการบรรลุผลแห่งศรัทธา ถ้าจะ ฝึกฝนเรื่องความวิจารณ์แล้วคงต้องเริ่มจากความคิดที่ว่า ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองบ่อยๆ หมั่นทำหมั่นคิดหมั่น เขียนหมั่นนำเสนอและอย่าซีเกียจ อย่ากลัวความผิดพลาด และจงกล้าแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบต่อ ความล้มเหลวของตัวเอง อย่าท้อต่องานหนักและงานมาก ให้คิดว่าทำมากรู้มากเก่งมากขึ้น อย่าบ่นว่าไม่มี เวลาเพราะเวลามีเท่าเดิม

3) จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม คำนี้ ยิ่งใหญ่มากโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีมักจะใจแตกบ่อยๆ หรือใจแตกยาวนาน มักหลงใหลได้ปลื้มไปกับวัตถุ เทคโนโลยี เทียบกลางคืน เรื่องเพศและยาเสพติด เมื่อใจแตกก็มักจะขาดความรับผิดชอบ คิดทำอะไรก็มัก ทำแบบสุกเอาเผากินพอให้เสร็จไปวันๆ ทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิดๆ ถูกๆ อยู่อย่างนั้น ชอบเอาดีใส่ตัวเอง และให้ร้ายผู้อื่นตามมา อันนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่ตนเองและองค์กร ถ้าอยู่ในวัยเรียนก็จะเสียการเรียน เสียชื่อเสียงของโรงเรียนและพ่อแม่ก็เสียใจ ถ้าอยู่ในวัยทำงานก็จะเสียงานและองค์กรก็จะเสียงานด้วย แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงานก็ตาม ทุก อย่างก็จะดีขึ้นไปเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและไม่เรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิด ความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่รอบรู้ ดังนั้น การที่คนจะรอบรู้ได้ นั้น ต้องหมั่นศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นเนืองนิจ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองสม่ำเสมอ ต้องอ่านหนังสืออย่าให้ขาด และหลากหลายโดยไม่ยึดติดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ประการสำคัญต้องฝึกตั้งคำถามกับตัวเองกับเรื่องราว ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราพร้อมกับค้นหาคำตอบให้ได้ การฝึกสนทนากับผู้รอบรู้ๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเมื่อ เราทำได้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเป็นผู้ที่เข้าใจลึกความรอบรู้ไปโดยปริยายเมื่อเราเข้าใจลึกความรอบรู้แล้ว ก็ไม่ใช่ เรื่องยากที่จะวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อแท้ของเรื่องราวนั้นๆ ออกมาสู่การตัดสินใจของหมู่คณะหรือแม้แต่ เรื่องส่วนตัวของเราเอง ดังนั้น ความรอบคอบจึงแฝงไปด้วยความรอบรู้ตามสภาพจริงของมัน อันเป็นแนว ปฏิบัติที่คนรุ่นใหม่ต้องสร้างให้เกิดเป็นนิสัยแก่ตนเอง ไม่ใช่ใช้ความเจ้าเล่ห์เพทุบายคอยหาโอกาสแสวงหา ผลประโยชน์เข้าตัวเองและพวกพ้องเหมือนคนในสังคมปัจจุบันที่เราเห็นกันดาษดื่น ความรอบคอบ นอกจากจะดำรงอยู่คู่กับความรอบรู้แล้ว ยังต้องอาศัยความตั้งมั่นเป็นเครื่องเตือนสติด้วย ถึงจะสามารถใช้ จิตของเราพิจารณาและตรึกตรองในเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆ นั้นได้อย่างเหมาะสม เพราะความตั้งมั่นตาม แบบอย่างของคุณธรรมตามหลักศาสนาและจริยธรรมของสังคมนั้นเป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน อย่างปรกติสุข ไม่เช่นนั้นแล้วมนุษย์อาจเข่นฆ่ากันไม่เว้นแต่ละวันแม้ว่ามนุษย์จะอุดมไปด้วยความรู้และ ความรอบคอบก็ตาม

4) วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจาก การมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความ มุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่าน มาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นการทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเราเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่าเรา คิดหรือทำจากความคิดอะไร? "สรุปทบทวน" เป็นการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

เพื่อดูว่าสิ่งที่คิดและทำมานั้นมันดำเนินไปในแนวทางที่วาดหวังหรือไม่ หรือว่าคิดไว้อย่างทำอีกอย่าง หรือคิดไว้แต่ไม่ได้ทำเลย หรือทำไปแล้วแต่ไม่ได้อย่างที่มุ่งหวัง ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์ต่อไปว่า ที่มันสำเร็จมันเป็นเพราะอะไร และที่มันล้มเหลวมันเกิดจากอะไร เพื่อที่จะได้หาแนวทางแก้ไขหรือหาทางหลีกเลี่ยงผลเสียที่อาจเกิดขึ้นการสรุปบทเรียนนั้น คนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่า สรุปเมื่องานเดินทางมาได้ครึ่งทางหรือสิ้นสุดการทำงาน หรืออย่างดีที่สุดที่มีการทำแผนงานรายไตรมาส คือทุก 3 เดือน จึงสรุปบทเรียนครั้งหนึ่ง แต่จริงๆ แล้วการสรุปบทเรียนควรจะทำให้อย่างสม่ำเสมอ จากเรื่องราวทั้งปวง ซึ่งควรทำให้เป็นนิสัยดังนั้น อิทธิบาท 4 จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ อิทธิบาท 4 ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่นๆ อันเป็นองค์รวม และเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะในโลกปัจจุบัน โลกที่สิ่งสมอวิชามามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวย และวุ่นวายสูงสุด นั่นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อเกิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

2. สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมเครื่องผูกมิตร หลักธรรมวิธีสงเคราะห์ ประกอบด้วย 1) ทาน การให้ (เสียสละ เอื้อเฟื้อแบ่งปัน) 2) ปิยวาจา ความมีวาจาไพเราะ (ไม่พูดคำหยาบ) 3) อุตถจริยา การทำตนให้เป็นประโยชน์ (อย่าอยู่อย่างผู้ไร้ประโยชน์) 4) สมานัตตตา การวางตัวให้เหมาะสม (วางตัวให้เหมาะสมกับสถานภาพ)

ตามหลักสังคหวัตถุ 4 หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวนำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พุดง่าย ๆ สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีทั้งหมด 4 ประการ ดังนี้

1) ทาน หมายถึง การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ย่อมมองอาจในท่ามกลางที่ชุมชน เช่น การบริจาคทานแก่นสมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวนำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับรำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอหิยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัธยาศัยของตน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจิ้งจอกยังยืน

2) ปิยวาจา หมายถึง ความมีวาจาไพเราะพูดจាកันด้วยคำที่สุภาพอ่อนโยน เพราะไม่มีใครที่ชอบคำหยาบ เพราะฟังแล้วสะเทือนใจ ฟังแล้วไม่รื่นหู ไม่อยากทำงานให้ (นิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิสาร) ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่

2.1) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า “อัปปิยวาจา”

2.2) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก

3) อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญ ประโยชน์ช่วยเหลือกันและกัน และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การทำตัวให้มีประโยชน์ ใครต้องการความช่วยเหลือ ก็ชวนช่วย รับช่วยเหลือ ถ้าช่วยไม่ได้อย่างน้อยก็ให้กำลังใจ ด้วยความจริงใจ หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาดน 2 ด้าน คือ

3.1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างนิงดูตาย บั้นวับันควายให้ลูกท่านเล่น” คนที่ไม่นิงดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามสติกำลัง

3.2) ทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ

4) สมานัตตตา หมายถึง การวางตัวให้สมกับฐานะ ตำแหน่ง เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ ร่วมสุข เอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งกัน การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย คือการวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย 2 ประการ คือ

4.1) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย

4.2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม นับเป็นข้อธรรมที่สร้างมิตรภาพ ลมสลักใจ และที่ขาดไม่ได้ คือ “รอยยิ้ม”

3. พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำหรับปกครองคน ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจ ที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ มี 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา

1) เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น ลักษณะ

ของเมตตา ควรสร้างความรู้สึกร่วมอารมณ์ไว้ตลอดวัน ว่าเราจะเมตตาสงเคราะห์เพื่อนที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะไม่สร้างความลำบากให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ความทุกข์ที่เรามี

2) กรุณา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่า ความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

2.1) ทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิด การเจ็บไข้ ความแก่และ ความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์

2.2) ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์

3) มุทิตา หมายถึง ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างมิตรและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

4) อุเบกขา หมายถึง การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

4. ฆราวาสธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ มีทั้งหมด 4 ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ

ฆราวาสธรรมนี้ หมายถึง หลักธรรมสำหรับการครองชีวิต 1) สัจจะ ความจริง คือดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริงจะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจได้ 2) ทมะ ฝึกตน คือบังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีขึ้นเสมอ 3) ขันติ อุดหนุน คือมุ่งหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อุดหนุน ไม่ หวั่นไหว มั่นใจในจุดหมาย ไม่ท้อถอย 4) จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ขอบช่วยเหลือเกื้อกูลบำเพ็ญประโยชน์ สละโลกได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจคับแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

5. อปรีหานิยธรรม เป็นธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี 7 อย่าง ดังนี้

1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของทุกคนในสังคมซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเลื่อมในทุกกรณี เช่น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้งที่งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาดทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในการทำงานมีอะไรปรึกษาหารือกันก็ต้องอยู่พร้อมๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไปด้วยความเต็มใจ

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตน หรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง

4) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย

5) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใดๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่ำข่มขืน มากๆ ความเลื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

6) สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน

7) ให้การอารักขา คุ่มครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือการคุ้มครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย 4 เป็นต้น

ธรรมทั้ง 7 อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใดหรือองค์กรใด ผู้นั้นหรือองค์กรนั้นไม่มีความเลื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว

สรุป

ปัจจัยของการทำงานนั้น มีอยู่ 2 ปัจจัยหลัก คือ

1. ปัจจัยทางด้านองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำ ต้องอำนวยความสะดวกต่อการทำงานและเอื้อต่อการพัฒนาให้เกิดภาวะความสำเร็จแห่งการทำงานได้

2. ปัจจัยทางด้านบุคลากร หรือคนๆ ต้องมีความรู้ความสามารถและมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้เก่งมากขึ้นต่อไป อย่าอยู่อยู่กับที่จนไม่มีความก้าวหน้า ต้องแสวงหาประสบการณ์มาเสริมความชำนาญให้เกิดกับตนจนได้ชื่อว่า เป็น “คนเก่ง”

อนึ่ง คนเป็นคนเก่งนั้น ย่อมส่งผลให้เกิดความสำเร็จของการทำงานได้ แต่ความเก่งอย่างเดียวก็ไม่อาจจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพของการทำงานอย่างแท้จริงหากขาดอีกสิ่ง คือ “ความดี”

“ความเก่ง” ได้มาจากการมีความรู้ความชำนาญการมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ส่วน “ความดี” ได้มาจากการมีคุณธรรมๆ ได้มาจากการน้อมนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ ดังนั้นการพัฒนาประสิทธิภาพของการทำงานจะเกิดขึ้นได้ เพราะมีคนเก่งที่ดี มีหน่วยงานหรือองค์กรที่ดี แล้วความสำเร็จจะเกิดขึ้นแน่นอน

บรรณานุกรม

- กุลธน ธนาพงศธร. (2526). *การบริหารงานบุคคล*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. (2544). *การพัฒนาการบริหารและการบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). *การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน*. กรุงเทพฯ: บริษัท สยาม สวิส รีดิตส์ (อินเตอร์เนชั่นแนล) จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). *การพัฒนาตน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2544). *นวโกวาท* (พิมพ์ครั้งที่ 79). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วรรณดี หนูหลง. (2539). *การพัฒนาตนเองด้วยทางสายกลาง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2542). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ: ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.
- อุทัย เลาหิเชียร. (2528). *การบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามเจริญพานิช.

Koontz, H. (1972). *Principles of Management: An Analysis of Managerial Functions*. New York:
McGraw-Hill.